

från verkstadsindustrin, [Verso:] Red: T Axelson, R Pettersson, [Örebro:] Örebro tekniska museum, 1989, (Hefaistos, årg 13, 1989), s 9–19, fotogr). [På s 9–17 återges ett föredrag som S höll i Örebro Rotaryklubb, troligen våren 1941.] – Enligt SMoK publicerade S artiklar i motorpressen. Dessa har ej efterforscats.

Källor o litt: Patent- o registreringsverkets arkiv, bolagsbyrån, RA. Riksnämndens för ekonomisk försvarsberedskap arkiv, RA.

E Lyth o L G Nilsson, Försvarsindustri i Örebro län (Försvar i Örebro län: 1900-talet, ed E Lyth o B Gustavsson, 1993); J Nilsson, Gengas före 1939 (Dadalus 1981); Våd 1975; Väv 1964. – Nokr DN 7 juni 1975.

Gert Ekström

Svedlund, Doris Eugenia, f 11 dec 1926 i Sthlm, Maria, d 7 sept 1985 i Gbg, Annedal. Föräldrar: sågverksarbetaren Alfred S o Anna Eugenia Pettersson. Inskr vid Sthlms stads handelsrealskola 24 aug 39, realex där 43, elev vid Gösta Terserus teaterskola 43–44, vid Dramatiska teaterns elevskola 44–47, engagerad vid Dramatiska teatern 45–61, skådespelare i film o TV från 46, Gösta Ekman-stipendiat 52, anställd vid TV-teatern 60–61, vid Folkteatern i Göteborg 61–64, vid Göteborgs stadsteater från 1 juli 65.

G 25 aug 1945 i Sthlm, Kat, m skådespelaren Sören Bertil Alm, f 23 jan 1920 i Brännkyrka, Sth, d 27 sept 2016 i Gbg, Örgryte, son till kontoristen Einar Bertil Alexander A o Märta Bernhardina Norling.

Enligt egen uppgift tyckte Doris S som barn om att klä ut sig och deklamera, gärna ur bibeln. Som ung bevistade hon Dramatens skolföreställningar. En uppsättning som gjorde stort intryck var Hamlet (1942) med Lars Hanson och Gunn Wållgren. Med tiden utvecklades teaterintresset till en önskan att bli skådespelare. S utbildade sig till kontorist och arbetade som sådan medan hon på fritiden tog teaterlektioner vid Gösta Terserus teaterskola. Efter ett års lektioner sökte hon in vid Dramatens elevskola och blev antagen, ännu ej 18 år fyllda. Där träffade S sin blivande make med vilken hon gifte sig följande år. Redan under

elevtiden engagerades S vid Dramaten. Samtidigt gjorde hon också sin första filmroll som den lungsjuka statarflickan Ester i Erik "Hampe" Faustmans film När ängarna blommar (1946). Tre år senare kom hennes kanske främsta filmroll. Gattflickan Birgitta Carolina i Ingmar Bergmans Fängelse (1949) blev något av S:s konstnärliga genombrott. Hon kom även att medverka i en lång rad produktioner vid TV-teatern, däribland den allra första uppsättning som gjordes i det unga mediet, Anatoles julafton eller När man köper klappar (1954).

Det första stora framträdandet på Dramaten kom i Rune Carlstens uppsättning av Strindbergs Påsk (1946), där hon tillsammans med elevkamraterna Per Oscarsson och Margareta Fahlén hade bärande roller. Här spelade hon rollen som Eleonora. Recensenternas omdömen var något skiftande. Sten af Geijerstam (bd 17, s 30) på DN ansåg att hon lyckades nå rätt balans i denna svåra roll mellan det lätt förnumstiga och det visionära. Nils Beyer vid Morgon-Tidningen sade sig aldrig förut sett rollen så enkelt spelad: "Men det fanns en inre poesi hos henne – och ett stänk i blicken av detta något, som kunde förklara hennes intagande på vårdanstalt. Det bästa var emellertid att naiviteten i hennes spel var äkta. Ingen betydande men absolut en fängslande debutant." Mest entusiastisk var Expressens Ivar Harrie som pekade på något som kanske kan stå som ett signum för S:s konstnärskap på scenen: "om henne gäller det i hög grad att hennes tillgång är ansiktet – en djärvt karaktärsfull, nästan trollaktig uppsyn, med sällsynt liv, i mun och ögon. Hennes Eleonora hade verkligen sinnessjukdomens märke inbränt i de tårda dragen [...] gav relief åt utvecklingen till uppenbarelse med änglabudskap sedan till lekens och lycklig liten flicka. Det var utan allt tvivel en märklig prestation."

1946 blev S också uppmärksammas för sin medverkan i radiopjäsen Jungfru Maria av Vilhelm Moberg. Berndt Hollsten ville i Säningsmannen ge kvällens applåd till henne för att hon levandegjort karaktären Malins Maria med en gestaltsförmåga som gick till alla hjärtan. Filmdebuten i Faustmans film gav något blandade omdömen. I Expressen menade Mikael Katz

DORIS SVEDLUND
Foto Studio Pan
Statens musikverk

att hon var känslig och begåvad men att hennes Dramaten-tonfall var lite för påtagligt. Mest positiv var Aftonbladets Sven Jan Hanson vars omdöme var snarlikt Harries: "Den unga debutanten Doris Svedlund övertygar genom sin linlockiga fräscha typ som verkar genomlyst av en halvt omedveten inre glöd."

Ingmar Bergman kom att utnyttja detta drag till fullo när han i Fängelse skapade karaktären Birgitta Carolina för S. Här spelar hon en ung gatflicka som livet far hårt fram med: hennes nyfödda barn mördas av "fästmannen" tillika hallicken, och hon själv torteras av en sadistisk kund. I den berömda självmordsscenen uttrycker hon tydligt denna förmåga att återge ett inre som glimmar till av ett mystiskt ljusken. Recensenterna var i detta fall genomgående starkt positiva, hennes insats ansågs som något av ett genombrott för henne som skådespelerska när det gällde att tolka denna rena och oskuldsfulla gestalt, som inte vill acceptera jordelivets helvete. Man kan i några fall nästan tala om formlig entusi-

asm. Sven Jan Hanson jämförde S med Mai Zetterling, Gunn Wållgren och den unga Karin Ekelunds glödande och skälvande självfullhet som gav en aning om arten av hennes okonstlade personlighet vilken annars hade helt egna drag. Ellen Liliedahl ansåg att vad Bergman "åstadkommit av den nya unga dramatenflickan Doris Svedlund är samma mirakel som en Nine Christine Jönsson i 'Hamnstad': man får intrycket av en häpnadsväckande naturbegåvning". Carl Björkman framhävde bland skådespelarinsatserna särskilt S vars Birgitta Carolina hade ett så naket ansikte. Gemensamt för flertalet omdömen var att framhålla hennes uttrycksfulla ansikte. Elis Andersson poängterade i Göteborgsposten hur Bergman förstått att använda detta öppna levande ansikte. Detsamma ansåg Bengt Idestam-Almquist som talade om S:s nakna ansikte som Bergman ägnat stor "ömhet".

På Dramaten dröjde det dock innan S fick ett mer definitivt genombrott. Detta kom i Graham Greenes I sista rummet (1952) i rollen som Rose. Hennes rollkaraktär hade en djupt upplevd känsla för brottet mot den konventionella moralen, och hennes religiositet var en sinnesstämning som kom i underläge gentemot kärleken. S upplevde pjäsens problemställning som en personlig angelägenhet men hade mycket lite intresse för den principiella debatten.

När Uno "Myggan" Ericson tecknade hennes eftermäle kunde han se hennes känsliga ungflicksansikte i Fängelse som hennes kanske främsta företrädare i ett medium som inte ville bli hennes. Hon gjorde närmare 55 film- och TV-roller och man kan kanske se det som att det inte alltid fanns förmåga att till fullo utnyttja hennes speciella utstrålning där. S fick dock övervägande beröm för sin gestaltning av så olika roller som den kärlekshungrande servitrisen i Hampe Faustmans Café Lunchrasten (1954), fiskarhustrun i Gustaf Molanders Kärlek (1952), den trogna volontärshustrun i Lars Eric Kjellgrens Våld (1955) och fästmän i Molanders Franskild (1951). Mer blandade var omdömena om S:s insats i t ex Faustmans Gud fader och tattaren (1954). Dock ansågs hennes roll där som ganska otacksam. Den mer vardagligt präglade rollen som postkassör-

ska och familjemor i TV-serien Slättemölla by (1968) var specialskriven för henne och hon menade själv i en intervju (Rying) att hon hade lätt att gå in i den rollen.

Hösten 1961 engagerades S och maken vid Folkteatern i Göteborg. Tillträdande chefen Kurt-Olof Sundström hade tillhört samma årskull som makarna på Dramatens elevskola och därefter samarbetat med dem i olika sammanhang. I Aftonbladets recension av hennes debut på Göteborgsscenen gavs denne ”en eloge för att han lyckats övertala fru Svedlund att berika teaterlivet i Göteborg i stället för Stockholm”. Den lilla ensemblen splittrades emellertid i samband med den turbulens som uppkom på teatern då Sundström avgick i juni 1964. Makarna kontrakterades för stadsteatern som därefter kom att bli deras hemmascen. Senare sade sig S ha svårt att fungera under ”domptörregissörer”, som dessbättre var i utdöende. Hon ville hellre gå omkring för sig själv och luska och loda för att kunna växa in i rollen. Av den anledningen uppskattade hon den nya, mer demokratiska gruppteatern, särskilt nämnde hon Kent Andersson och Bengt Bratt. Det har sagts att S över huvud taget inte var lagd åt intellektuell analys utan hennes styrka låg istället i intuitionen, som parad med följsamhet för regissörens anvisningar och den egna fantasirika inlevelseförmågan gjorde henne till en gestaltskapande ”konstnärinna” (Sten, s 152). Som sådan hann hon under 40 år att medverka i 38 Dramatenuppsättningar, 13 på Folkteatern och 56 på Göteborgs stadsteater. Dessutom var hon under en period verksam vid TV-teatern och gjorde även ett stort antal roller för Radioteatern.

Just på teaterscenen var det enligt Ericson som hennes mångsidighet kom till sin fulla rätt: ”Det kan tyckas smått nedsättande att tala om en skådespelare som användbar. Men Doris var användbar i ordets allra bästa bemärkelse, alltid lojal, ensemblespelande, och föga för det utåtriktade i sitt teaterliv.” Ericson drog sig till minnes en rad roller som alla var för sig var ganska olika. Det var yrkeskvinnan i Doris Lessings Tigerlek (1965), den träget arbetande vardagskvinnan i Per Gunnar Evanders pjäser Och alla mina levnadsdagar (1972) och Guld fiskarna (1975), den vackra och

bortskämda chilenska kvinnan i Pappersblommor (1980) eller en benhård Bernarda i Garcia Lorcas Bernardas hus (1981). Mest av allt tyckte dock Ericson att rollen i Kent Anderssons Tillståndet (1970) utgjorde en sammanfattning av hennes mångsidighet. Där spelade hon den frireligiösa snörpiga men varmhjärtade Birgit som hamnat på mentalsjukhus efter en religiös kris och minns alla de roller hon haft i församlingen. Denna mångsidighet tog sig uttryck i att S lätt fann sig till rätta ”i kören” understödjande de större rollerna. Lika lätt hade hon att tolka dessa som solist, ”träffsäker, varm, med en teknisk skicklighet, från en gången teatertradition parad med humor och hjärta [...] lojal mot medspelare, teater och publik”.

Källor o litt: Sthlms stads handelsrealskolas inskr:böcker (D 4 a:4) o examensatalog (D 2:1), SSA.

O Ekelund, Kampen mot trälldomen (Filmjournalen 1946, nr 27); U Ericson, En av stadsteaterns ledande krafter (nekr i Göteborgsposten 10 sept 1985); Filmboken, ed H Wortzelius o N Larsson, 2 (1953–57); C Holm, Fängelse blev genombrottet (Filmjournalen 1949, nr 16); M Å Johansson, Än idag får Doris Svedlund beundrabrev (Hemmets Veckotidning 1981, nr 41); Massflykt från teater (Aftonbladet 19 nov 1964); M Rying, Hans Peterson skrev rollen ... för Doris Svedlund: välkomna till Slättemölla! (Röster i Radio-TV 1968, nr 32); H Sten Jr, Doris Svedlund (Scenens ungdom: 33 porträtt av 10 års ny stjärnor, ed C Hoogland o G Helén, 1954); Svenska skådespelare i film o TV 1897–2000, 2 (2002); Svenskt filmskådespelarlexikon (1973). – Recensioner: Aftonbladet 12 nov 1946 o 20 mars 1949 (S J Hanson), 15 april 1962 (G Rosell); DN 20 april 1946 (S af Geijerstam), 20 mars 1949 (C Björkman); Expressen 20 april 1946 (I Harrie), 12 nov 1946 (M Katz); Göteborgsposten 26 mars 1949 (E Andersson); Morgon-Tidningen 20 april 1946 (N Beyer); Stockholmstidningen 20 mars 1949 (B Idestam-Almquist); SvD 20 mars 1949 (E Liliedahl); Säningsmannen 1946 (B Hollsten). – <http://www.dramaten.se/medverkande/Rollboken/>, 12 aug 2015.

Per Olov Qvist

Swedlund, släkt, härstammande från torparen Nils Nilsson (1747–1822) och hans hustru Brita Larsdotter (1750–1812) i Tierp, Upps. Sonen *Nils S* (1784–1849) tog namnet